

e-ISSN: 2630-6417

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 55
Year: 2022 AUGUST
Pp: 948-965

Arrival
29 June 2022
Published
31 AUGUST 2022

Article ID
63796
Article Serial Number
3

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.63796>

How to Cite This Article
Aslan, R. & Taş, Z. B. (2022).
"Peygamberlik Binasını
Tamamlayan Tuğla Rivayetinin
Sened ve Metin Tahlili", Journal
Of Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(55):948-965

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative Sciences
is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Peygamberlik Binasını Tamamlayan Tuğla Rivayetinin Sened ve Metin Tahlili

Analysis of the Brick Narration Completing the Prophetic Building in Terms of the Text and the Text

Recep Aslan Zeliha Beyza Taş

Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Gaziantep, Türkiye
Doktora Öğrencisi., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

Peygamberler, insanlar içinden seçilmiş fakat insanlarda bulunmayan bir donanıma sahip kılınmışlardır. Bundan dolayı peygamberleri insanüstü görmek yanlış olduğu gibi, sıradan bir beşer olarak da görmek doğru değildir. Tarihde insanlara yol göstermiş olan bütün peygamberleri Allah (c.c.) görevlendirmiştir. Bunun tabii sonucu olarak da gönderilen tüm ilahi mesajlar, pek çok yönden birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu çalışma "Peygamberlik binasını tamamlayan tuğla hadisi" ile ilgili rivayetlerin amel edilebilir olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Makalede ilgili rivayetlerin sened ve metin tetkiki/tenkidi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet, Hadis, Sened, Metin, Tahlil, Tenkid

ABSTRACT

Prophets, were chosen among human being to not have. Therefore, it is wrong to regard prophets as an extraordinary man, it is not appropriate to regard them as ordinary people. The Exalted God has charged all prophets who have guided the mankind history. As a natural result of this, all sent messages are similar each other at a lot of points. This study was carried out to determine whether the narrations about the brick hadith completing the prophetic building are actionable. In the article, the proof and text criticism/examination narrations were criticized.

Keywords: Prophethood, Hadith, Deed, Text, Analysis, Criticism

1. GİRİŞ

Peygamberler insanlık tarihi boyunca ulaşabildikleri insanları hak yola davet etmiş ve bu konuda onlara örnek olmuştur. Yüce Allah Kur'an'da belirttiği gibi insanlığın var oluşundan beri peygamberler göndermiş, insanları, onlar aracılığıyla doğruyu benimsetip o doğrultuda yaşamaya çağırmıştır. İslâm'ın ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'de kendilerine peygamber gönderilmemiş hiçbir insan toplumu bulunmadığını insanların dikkatine sunmuştur: "Geçmiş her millet/ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı peygamber bulunagelmıştır."¹; "Allah'a andolsun ki senden önceki ümmetlere de peygamber göndermişsinizdir."² Bütün peygamberler Allah'ın dinini tebliğ, emir ve yasaklarını topluma açıklama, öğretme ve bunları bizzat kendi hayatında uygulayarak yaşama geçirme hususunda insanlara model olmuşlardır.

Kur'an-ı Kerim'e göre nübüvvet insanlık ile başlayan Hz. Peygamber (s.a.v.) ile biten bir müessesesidir: "O, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur."³ Nübüvvet silsilesinde peygamberler arasında mesaj ve faaliyet bakımından benzerlik ve birbirini onaylama söz konusudur. Bu bağlamda Kur'an'da "kendilerine verilen kitap ve hikmeti doğrulayan bir elçi geldiğinde ona inanma ve yardım etme konusunda söz alındığı, onların bunu kabul ettikleri ve şahit oldukları bildirilir."⁴ Hz. Peygamber'in risaleti ve O'na indirilen vahiy nübüvvet silsilenin devamı ve nihayetidir: "Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Nitekim İbrâhim'e, İsmail'e, İshâk'a, Yakub'a, esbâta (torunlara), İsâ'ya, Eyyûb'e, Yunûs'a, Hârûn'a ve Süleymân'a vahyettik. Dâvûd'a Zebûr'u verdik."⁵ Bu ve benzeri ayetlerde, nebevi gelenekte bir sürekliliğin olduğu belirtilir. Hz. Peygamber

¹Kur'an-ı Kerim Meâli, Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2009), el-Fâtır 35/24.

²el-Nahl 16/63.

³el-Ahzâb 33/40.

⁴el-Âl-i İmrân 3/81.

⁵en-Nisâ 4/163.

nübüvvet silsilesinin son halkası olarak kendinden önce var olan nebevi öğretiyi tasdik etmiştir: “*Sana vahyettiğim kitap kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak gelen hakikattir.*”⁶

Hiz. Peygamber bazı hakikatleri sahâbîlere anlatırken mecaz, benzetme, kinaye gibi çeşitli edebî sanatlar kullanmıştır. Makalede ele alacak hadiste de peygamberlik müessesesi bir binaya benzetilmiştir. Bu benzetmeyle peygamberlik müessesesi, tarih boyunca tuğlalar misâli olan peygamberlerin bir araya gelmesiyle oluşan bir bina olarak görülmüştür. Hiz. Peygamber diğer peygamberlerle aynı kaynaktan beslendiği, aynı amaç ile gönderildiği ve aynı mesajları tebliğ ettiği için ortaya konulan “din” tek bir ustanın inşa ettiği güzel ve mükemmel bir binaya benzetilmiştir. Gelen her peygamber binanın duvarını konulan birer tuğla Hiz. Peygamber de konulan en son ve boşluğu tamamlayan tuğladır. “Peygamberlik binasını tamamlayan tuğla” hadisi peygamberlik müessesesini temsili bir teşbihle anlatmıştır. Bu edebî üslûb ile insanlara açık mesajlar vermiştir.

1.1. Hadisin Metni

Peygamberlik binasını tamamlayan tuğla ile ilgili hadis tespitlerimize göre sahâbeden Übey b. Kâ'b (v. 33/654), Ebû Hureyre (v. 58/678), Ebû Saîd el-Hudrî (v. 74/693), Câbir b. Abdullah (v. 78/697) tarafından rivayet edilmiştir. Her sahâbîden de değişik râvîler nakletmiştir. Hadis genellikle manen kısmen de ziyadelerle rivayet edilmiştir. Bu sebeple hadisin farklı lafızlarla gelen metinleri mevcuttur. Makalede farklı sahâbîlerden gelen söz konusu rivayetler zikredilecektir. İlgili rivayetler manayı değiştirmeyecek bazı ilavelerle nakledilmiş olsa da hadisin ortak metni şu şekildedir:

مثلي و مثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل ابنتي بيوتا فأحسنها وأكملها وأجملها، ألا موضع لبنة من زاوية من زواياها. فجعل الناس يطوفون، ويعجبهم البنين فيقولون: ألا وضعت هاهنا لبنة فيتم بنيانك، فقال محمد النبي صلى الله عليه وسلم: فكنتم أنا اللبنة

“Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke şuraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

2. HADİSİN RİVAYETLERİ

2.1. Übey b. Kâ'b Senedi

✓ Birinci Rivayet⁷

Abdurrahmân b. Mehdî > Ebû Âmir > Züheyr > Abdullâh b. Muhammed b. Akîl > Tufeyl b. Ebî Kâ'b > Übey b. Kâ'b: Allah Râsülü şöyle buyurdu: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumu gibidir: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

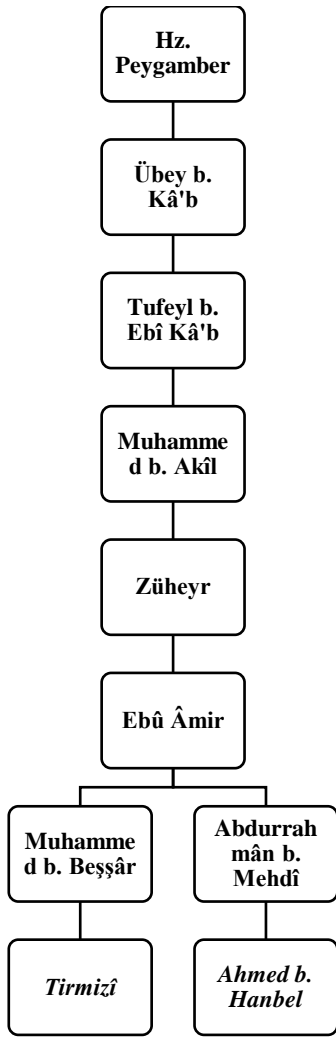
✓ İkinci Rivayet⁸

Muhammed b. Beşşâr > Ebû Âmir > Züheyr > Abdullâh b. Muhammed b. Akîl > Tufeyl b. Ebî Kâ'b > Übey b. Kâ'b: Allah Râsülü şöyle buyurdu: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir bina yapan adamın durumuna benzer: Adam, binayı gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu binayı beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

⁶ el-Fâtır 35/31.

⁷ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Ahmed Ma'bûd Abdülkerim (Lübnan: Dâru'l-Minhâc, 1429/2008), 9/4947 (No. 21634).

⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü'l-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1416/1996), “Menâkıb” 1 (No. 3613).

2.2. Ebû Hureyre Senedi

✓ Birinci Rivayet⁹

Abdurrezzâk b. Hemmâm > Ma'mer b. Râşid > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre: Ebû Kâsım şöyle buyurdu: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı.

“-İşte o tuğla benim.”

✓ İkinci Rivayet¹⁰

Affân > Abdurrahmân b. İbrâhim > el-Alâ' b. Abdurrahmân > Abdurrahmân b. Ya'kûb > Ebû Hureyre: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bana altı şey verildi: Bana cevamiu'l-kelim verildi. Düşmanımın kalbine korku salmakla yardım olundum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Bana ganimetler helâl kılındı. Güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim. Peygamberlerin sonuncusuyum. Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu bir adamın yaptığı saraya benzer: Adam sarayı güzel ve mükemmel yapmış ancak bir köşeye bir tuğla koymamış. İnsanlar saraya bakıyor ve “Bu ne güzel bir saray ama keşke şuraya bir tuğla konulsaydı” diyorlardı. Ben ancak o tuğlayım, ben ancak o tuğlayım.”

✓ Üçüncü Rivayet¹¹

Fellâs > Ebû Muâviye > el-A'meş > Zekvân b. Semmân > Ebû Hureyre: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Peygamberlerin durumu, bir bina yapan adamın durumu gibidir: Adam, binayı gayet güzel, zarif ve mükemmel

⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/1709 (No. 8231).

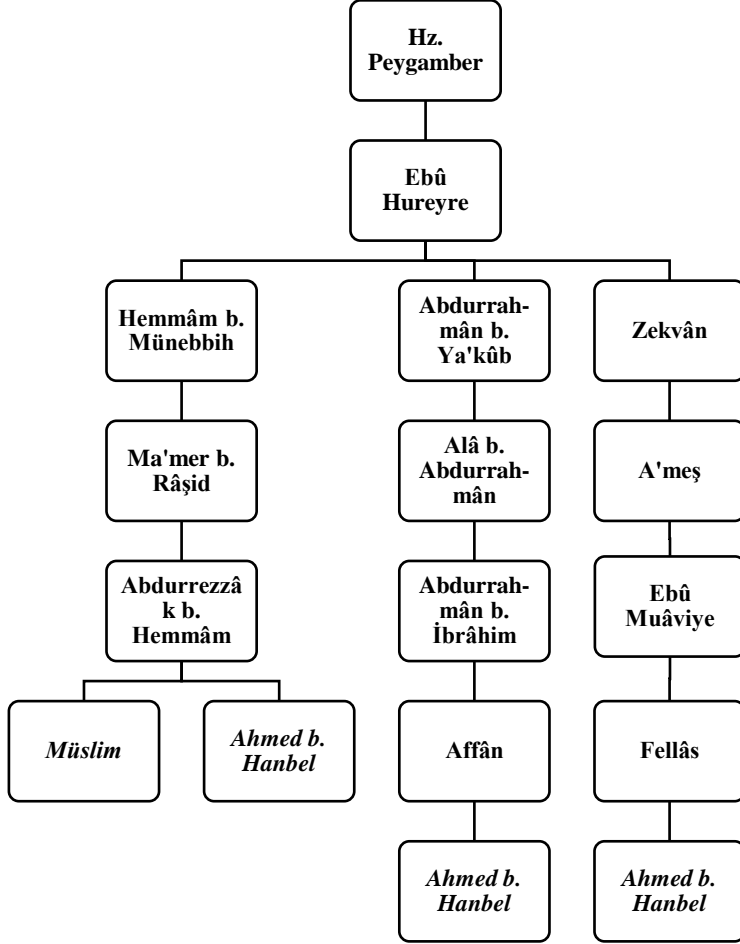
¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/1956 (No. 9461).

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/90 (No. 9151).

yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu binayı beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

✓ *Dördüncü Rivayet*¹²

Abdurrezzâk b. Hemmâm > Ma'mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre: Nebî şöyle buyurdu: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarîf ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

2.3. Ebû Saîd El-Hudrî Senedi

✓ *Birinci Rivayet*¹³

Ebû Muâviye > el-Â'meş > Zekvân b. Ebî Salîh > Ebû Saîd el-Hudrî: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve peygamberlerin durumu bir ev yapan adamın durumu gibidir: Adam evi bir tuğla hariç tamamlar. Ben o tuğlayı tamamlamak için geldim.”

✓ *İkinci Rivayet*¹⁴

Ebû Muâviye > el-Â'meş > Zekvân b. Ebî Salîh > Ebû Saîd el-Hudrî: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve peygamberlerin durumu bir ev yapan adamın durumu gibidir: Adam evi bir tuğla hariç tamamlar. Ben o tuğlayı tamamlamak için geldim.”

✓ *Üçüncü Rivayet*¹⁵

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Ebû Küreyb > Ebû Muâviye > el-Â'meş > Zekvân b. Ebî Salîh > Ebû Saîd el-Hudrî: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve peygamberlerin durumu, bir saray yapan adamın durumuna

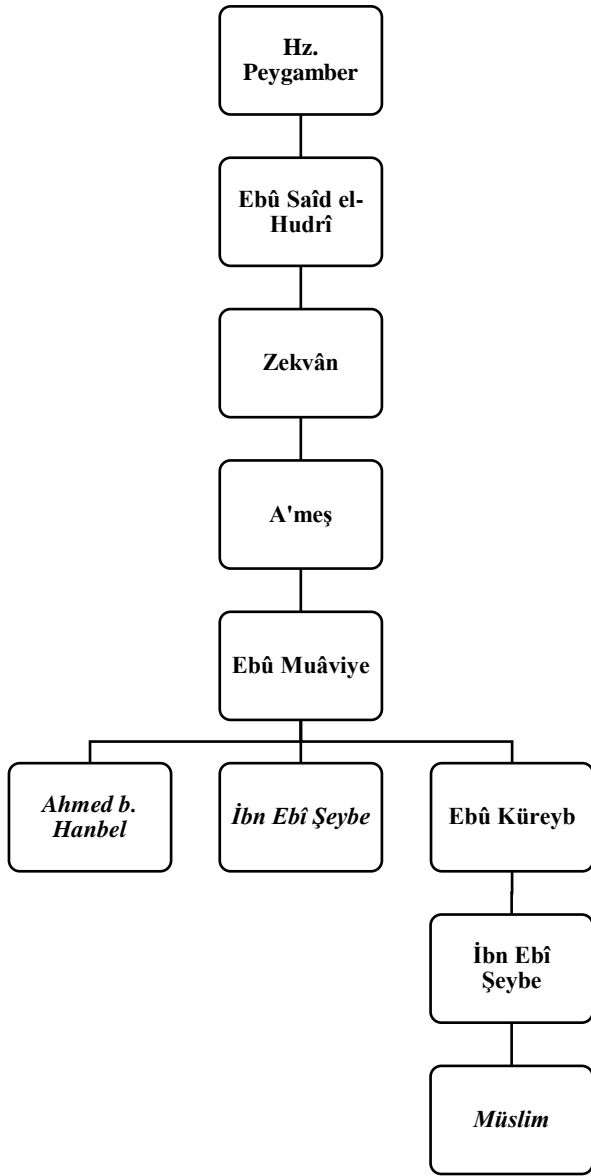
¹²Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih-u Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Dârü'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, 1413/2010), “Fedâil”, 5963.

¹³Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe Abdullah Muhammed el-Absî, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avâme (Riyad: Dârü'l-Kabile, 1427/2006), “Fedâil” 10 (No. 32429).

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/2293 (No. 11225).

¹⁵ Müslim, “Fedâil”, 2286.

benzer: Adam, sarayı gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu sarayı beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

2.4. Câbir b. Abdullah Senedi

✓ Birinci Rivayet¹⁶

Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “Benim ve önceki peygamberlerin durumu bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam evi zarif, kusursuz ve güzel bir şekilde yapmıştır. Fakat bir tuğla koymamıştır. Evin içine girip bakan insanlar “Bu konulmayan tuğla hariç ne güzel bir ev!” demişler. “-Ben konulacak olan tuğlayım, ben peygamberlerin sonuncusuyum.”

✓ İkinci Rivayet¹⁷

Affân > Süleymân b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

¹⁶Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlîsi, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin (Kahire: Dâru Hicr, 1419/1999), 3/333 (No. 1894).

¹⁷İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, “Fedâil”, 10 (No. 32430).

✓ Üçüncü Rivayet¹⁸

Affân > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

✓ Dördüncü Rivayet¹⁹

Muhammed b. Sinân > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşelerden birini boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı.

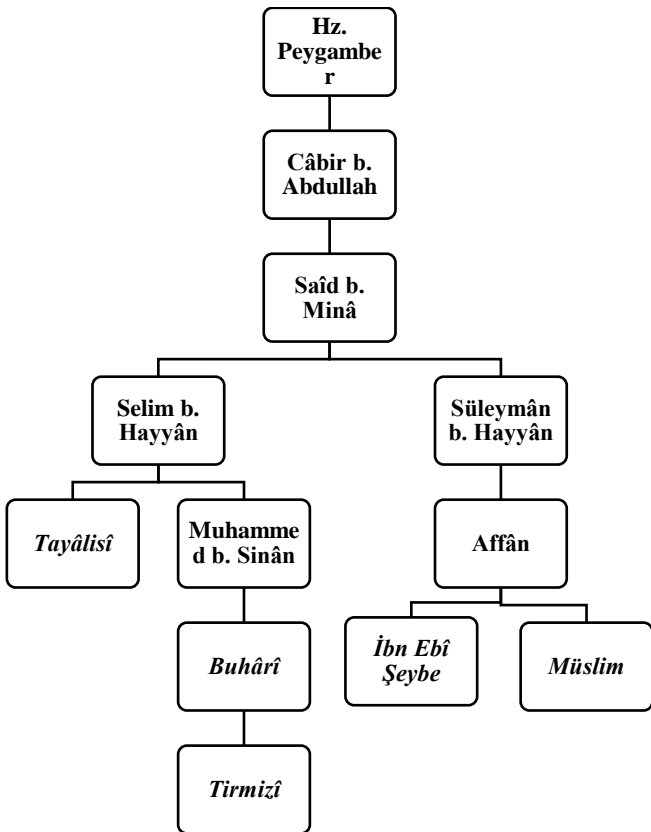
“-İşte o tuğla benim.”

✓ Beşinci Rivayet²⁰

Affân > Süleymân b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev yapan adamın durumuna benzer: Adam, evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak köşeyi boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu binayı beğeniyorlar. Fakat “Keşke buraya bir tuğla daha konulsaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”

✓ Altıncı Rivayet²¹

Muhammed b. Sinân > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah: Nebî şöyle buyurmuştur: “Peygamberlerin durumu bir bina yapan adamın durumuna benzer: Adam, binayı gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış ancak bir köşeyi boş bırakmıştır. Gelip dolaşan insanlar bu binayı beğeniyorlar. “Keşke bir tuğla daha konulsaydı” diyorlardı.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/3142 (No. 15117).

¹⁹Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Züheyr b. Nâsır (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2002), “Menâkıb”, 18 (No. 3534).

²⁰ Müslim, “Fedâil”, 2287.

²¹ Tirmizî, “Emsâl”, 2 (No. 2862).

3. HADİSİN İSNAD TENKİDİ

Rivayetlerin isnad tenkidinde cerh ve ta'dil kitaplarından yararlanılacaktır. Öncelikle râvîlerin hayatları araştırılıp, senedlerin muttasıl olup olmadığı, münekkidlerin râvîler hakkında cerh ve ta'dil ifadeleri ele alınacaktır. Son değerlendirme olarak da senedlerin sıhhati hakkında hükme varılacaktır.

3.1. Übey b. Kâ'b Rivayeti

✓ *Birinci İsnad:*

Ahmed b. Hanbel > Abdurrahmân b. Mehdî > Ebû Âmir > Züheyr > Abdullâh b. Muhammed b. Âkil > Tufeyl b. Ebî Kâ'b > Übey b. Kâ'b...

Abdurrahmân b. Mehdî (v. 198/814)

Asıl adı Abdurrahmân b. Mehdî b. Hasan b. Abdurrahmân'dır. Lakabı, "el-Hâfız"; künyesi, "Ebû Saîd" nisbesi, "el-Basrî"dir. Basra'da vefat etmiştir. İbn Hacer (v. 852/1448), onun için "*sika, sebt, hâfız*" ta'dil lafızlarını kullanmıştır. ²² İbn Hibbân (v. 354/965), "*Sikât*" adlı eserinde yer vermiştir.²³

Ebû Âmir (v. 204/820)

Asıl adı Abdulmelik b. Amr'dır. Lakabı, "Hâfız" künyesi, "Ebû Âmir"dir. Basra'da dünyaya gelmiştir. Haris b. Ammâr'ın kölesidir. 9. tabakadaki bir râvîdir. İbn Hacer, "*sika*"; Zehebî (v. 748/1347), "*hâfız*" olduğunu ifade etmişlerdir. Basra'da vefat etmiştir. Hişâm b. Sâd ve Kesîr b. Amr b. Avf ondan hadis rivayet etmiştir. Onun da Ali el-Medîni'den rivayetleri vardır.²⁴

Züheyr (v. 162/779)

Adı Züheyr b. Muhammed'dir. Künyesi, "Ebû el-Münzîr"dir. Şam, Hicaz, Mekke, Medine ve Tunus şehirlerinde ikâmet etmiştir. İbn Hacer, Zehebî gibi hadis bilginleri tarafından güvenilir olarak tanınmıştır.²⁵ Amr b. Şuayb ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Velid b. Müslim'den rivayetleri vardır.²⁶

Abdullâh b. Muhammed b. Âkil (v. 142/760)

Asıl adı Abdullâh b. Muhammed b. Âkil b. Ebû Tâlib b. Abdulmuttalib'tir. Künyesi, "Ebû Muhammed" olup Kureyşlilerin Haşimoğulları koluna mensuptur. Hire'de ikâmet etmiştir. Medine'de vefat etmiştir. İbn Hacer, "*saduk*" İbn Ebû Hâtim (v. 327/939) ve Irakî (v. 806/1404) "*leyyinu'l-hadis*" değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.²⁷

Tufeyl b. Ebî Kâ'b (v. 90/709)

Adı Tufeyl b. Ebî Kâ'b'dır. "Ebû Batn" adıyla şöhret bulmuştur. Künyesi ve lakabı "Ebû Batn"dir. Ensardandır. Medine'de dünyaya gelmiştir. En yakın arkadaşı Abdullah b. Ömer b. Hattâb'dır. İbn Sa'd (v. 230/845), Zehebî, İbn Hacer gibi âlimler tarafından güvenilir kabul edilmiştir.²⁸ Ondan oğlu Übey b. Kâ'b ve Abdullah b. Ömer rivayette bulunmuşlardır.²⁹

Übey b. Kâ'b (v. 32/653)

Asıl adı Ebû'l-Münzîr Übey b. Kâ'b b. Kays el-Ensârî'dir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtibidir ve Kur'ân-ı Kerîm hizmetinde bulunan bir sahâbidir. Künyesi, "Ebû't-Tufeyl" ve "Ebû Münzîr"dir. Baba tarafından nesebi Kays Ubeyd b. Zeyd b. Muâviye b. Amr b. Mâlik b. Neccâr'dır. Annesinin adı Süheyl'dir. Ebû Talhâ'nın kız kardeşi olup Neccâr kabilesindedir.³⁰

Übey b. Kâ'b'ın "Seyyidü'l-Kurrâ", "Seyyidü'l-Müslimîn" ve "Seyyidü'l-Ensâr" olmak üzere üç lakabı vardır. Bu lakablar ona Müslüman olduktan sonra sahâbîler arasındaki fazileti ve Kur'ân ilimlerine olan derin bilgisinden dolayı

²²Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî, *Takribü't-tehziib*, nşr. Muhammed Avvâme (Haleb: y.y. 1986), 1/601.

²³Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim el-Büstî, *es-Sikât*, thk. Seyyid Şerafeddin Ahmed (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1975), 8/373.

²⁴Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: y.y., 1952), 5/359. Ayrıca bk. Recep Aslan, *İhvân-ı Safâ ve Hadis* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2017), 120-121.

²⁵İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 1/640.

²⁶İbn Hacer, *Tehziibü't-tehziib* (Beyrut: y.y., 1984), 1/640.

²⁷İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/153.

²⁸İbn Hacer, *Takrib*, 5/452.

²⁹İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/489.

³⁰Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye ts.), 1/49.

verilmiştir. ³¹ Medine’de ilk yazı bilenlerden olup küçük yaşlarda Tevrat ve İncil okumuştur. ³² Übey b. Kâ’b hicri 32 senesinde Medine’de vefat etmiştir.

Sened Tenkidi

Hadis, “Übey b. Kâ’b” tarafından merfû olarak nakledilmiştir. Hadis, “an” lafzı ile rivayet etmiştir. Ravilerin çoğu güvenilirdir. Sadece Abdullah b. Muhammed b. Âkil için “*sadûk ve leyyinü’l-hadis*” ifadeleri kullanılmıştır. Fakat hakkında bu ifade kullanılan râvîlerin hadisleri itibar için alınabilir. Senedin muttasıl olması ve râvîlerin çoğunun sika olması hadisin “sahih” olduğunu göstermektedir.

✓ İkinci İsnad:

Tirmizî > Muhammed b. Beşşâr > Ebû Âmir > Züheyr > Abdullâh b. Muhammed b. Âkil > Tufeyl b. Ebî Kâ’b > Übey b. Kâ’b...

Muhammed b. Beşşâr (v. 252/866)

Asıl adı Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân el-Abdî Bündâr’dır. Künyesi, “Ebu Bekr” nisbesi, “el-Basrî”dir. ³³ Hocaları Muhammed b. Cafer Gundâr, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Sâid el-Kattân, Affân b. Müslim’dır. Talebeleri ise Kütüb-i Sitte müellifleri, İbrâhim b. İshâk, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeym’dır. ³⁴ Zehebî, onun için “*sıdk ve saduk*”³⁵; İbn Hacer, “*sika*”³⁶ ta’dil ifadelerini kullanmışlardır. ³⁷

Ebû Âmir, Züheyr, Muhammed b. Âkil, Tufeyl b. Ebî Kâ’b ve Übey b. Kâ’b adlı ravîler hakkında bilgiler, Übey b. Kâ’b rivayetinin birinci isnadında geçmiştir.

Sened Tenkidi

Hadis, “Übey b. Kâ’b” tarafından merfû olarak nakledilmiştir. Hadis, “*haddesenâ*” edâ sigası kullanılarak nakledilmiştir. Züheyr, Abdullâh b. Muhammed b. Âkil Tufeyl b. Ebî Kâ’b “an” lafzı ile rivayet etmiştir. Ravilerin çoğu sikadır. Yukarıda geçtiği gibi sadece Abdullah b. Muhammed b. Âkil için “*saduk ve leyyinü’l-hadis*” ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadeler hadisin sahihliğine gölge düşürmüş olsa da klasik hadis usûlünde “hasen” kategorisinde değerlendirilmektedir. Senedde ittisal açısından bir problem bulunmamaktadır.

3.2. Ebû Hureyre Rivayeti

✓ Birinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel > Abdurrezâk b. Hemmâm > Ma’mer > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre...

Abdurrezâk b. Hemmâm (v. 211/826)

Asıl adı Abdurrezâk b. Hemmâm b. Nâfi’ el-Himyeri’dır. Nisbesi, “el-Yemânî”, künyesi, “Ebû Bekr”dir. Etbâu’t-tabînin küçüklerindedir. Hicri 211 senesinde Yemen’de vefat etmiştir. ³⁸ Hocaları Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübarek, Ma’mer b. Râşid, Mâlik’dır. Talebeleri, Ahmed b. Sâlih el-Mısrî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Mâin’dır. Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi ondan hadis nakletmiştir. Hakkında Ahmed b. Hanbel (v. 241/856), “*sahih ve esbat*”; İbn Ebî Şeybe (v. 262/876), “*sebt*”; Ebû Zür’a (v. 264/878), “*sika*”³⁹; Zehebî, “*hâfizu’l-kebîr, hadis âlimi*”⁴⁰; Buhârî (v. 256/870) “*sika*”⁴¹ ve İbn Hacer, “*sika, hâfiz, imam*”⁴² lafızlarını kullanarak değerlendirme yapmışlardır.

Ömrünün sonlarına doğru âmâ olmuş ve bundan sonra hafızasından yaptığı rivayetleri karıştırmaya başlamıştır. Bu dönemde kendisine telkin yapılmış ve bu telkinleri kabul etmiştir. Fakat telkin kabul ettikleri hadisler kitabında yoktur. Nesâî (v. 303/916), ömrünün sonunda kendisinden yapılan rivayetler için “*fihi nazar*” ifadesini kullanmıştır.

43

³¹Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Gayetü’l-nihâye* (Mısır: y.y., 1933), 1/31.

³²Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Kâtib el-Hâşimî, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ* (Beyrut: y.y., 1957), 2/353.

³³Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, nşr. Seyyid Hâşim en-Nedvî (Beyrut: Dâru’l-Kitabu’l-İlmiyye, 2010), 1/49.

³⁴Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Dâru’l-Kitabu’l-İlmiyye, ts.), 1/237.

³⁵Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Tezkiretü’l-huffâz* (Beyrut: Dâru’l-Kitabu’l-İlmiyye, 1992), 2/511.

³⁶İbn Hacer, *Takrîb*, 2/58.

³⁷Bk. Aslan, *İhvân-ı Safâ ve Hadis*, 124-125.

³⁸İbn Sa’d, *Tabakat*, 5/548.

³⁹Ebû’l-Haccâc Cemâlüddîn Yusuûf b. Abdurrahmân b. Yusuûf el-Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, (Beyrut: Dâru’l-Risâletü’l-Alemiyye, 1400/1980), 18/57.

⁴⁰İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 6/38.

⁴¹Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 6/130.

⁴²İbn Hâcer, *Tehzîbü’l-tehzîb*, 6/230.

⁴³Zehebî, *Mizânü’l-ıtidâl*, nşr. Ali Muhammed Muavad (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1995), 4/154.

Ma'mer (v. 154/771)

Asıl adı Ma'mer b. Râşid el-Ezdî el-Huddânî'dir. Künyesi, "Ebû Urve" nisbesi, "el-Basrî'dir. Hicri 96 senesinde Basra'da dünyaya gelmiştir. Hicri 154 senesinde Yemen'de vefat etmiştir. Etbau't-tabînin büyüklerindedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁴⁴ Hocaları, Eyyüb es-Sehtiyânî, Salih b. Keysân, Amr b. Dinâr, Katâde, Hemmâm b. Münebbih, Şihâb ez-Zührî'dir. Talebeleri, "-Hammâd b. Zeyd, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc, Abdurrezzâk b. Hemmâm-"dır.⁴⁵

Yahyâ b. Maîn (v. 233/848), "sika"; İbn Ebû Hâtim, "sâhihu'l-hadis"; İbn Ebî Şeybe, "sika, sebt"; Nesâî, "sika" ifadeleri ile ta'dil etmişlerdir.⁴⁶ Zehebî, onun için "Yemen'in âlimi, imam, hüccet" ifadelerini kullanmıştır.⁴⁷ İbn Hibbân, "Sikat" adlı eserinde zikretmiştir.⁴⁸

Hemmâm b. Münebbih (v. 132/750)

Asıl adı Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî'dir. En çok hadis rivayet eden sahâbî olan Ebû Hureyre'nin seçkin talebelerindedir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden tamamı ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Âlimler onun güvenilirliği konusunda ittifak etmişlerdir. Bize kadar ulaşan ilk yazılı vesikası olarak takdim edilen "es-Sahîhatü's-sahîha" Hemmâm b. Münebbih'in hocası Ebû Hureyre'den yazmış olduğu 139 hadisi ihtiva etmektedir.⁴⁹

Ebû Hureyre (v. 58/678)

Asıl adının ne olduğu konusunda ihtilaf vardır. İsmi Abdurrahmân b. Sahr, İbn Ganem, Abdülşems, Abdullah, Âmir, Berîr, Abd, Ganem, Amr, Saîd olduğuna dair nakiller vardır. Cahiliye döneminde isminin "Abdülşems" künyesinin, "Ebû'l-Esved" olduğu Hz. Peygamber'in ise ismini "Abdullah" künyesini ise "Ebû Hureyre" olarak değiştirdiği bilinmektedir. Hicri 58 yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber'den 5374 hadis rivayet etmiş ve müksirun sahâbîlerin ilkidir.⁵⁰

Sened Tenkidi

Hadis, "Ebû Hureyre" tarafından merfû olarak rivayet edilmiştir. "Haddesenâ" eda sigası ile nakledilmiştir. Râviler hakkında tedlis iddiası yoktur. Tamamı güvenilir râvilerdir. Senedi muttasıldır. Bu sebeple hadis "sahih"tir.

✓ İkinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel > Affân > Abdurrahmân b. İbrâhim > Alâ b. Abdurrahmân > Abdurrahmân b. Yakûb > Ebû Hureyre...

Affân (v. 220/835)

Asıl ismi Affân b. Müslim b. Abdullah el-Bâhlî'dir. Künyesi, "Ebû Osman es-Saffâr" nisbesi, "el-Basrî'dir. Hicri 220 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi kendisinden hadis rivayet etmiştir.⁵¹ Hocaları, Şu'be b. Haccâc, Hammâd b. Seleme, Hemmâm b. Yahyâ'dır. Talebeleri, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Kuteybe b. Saîd Ali el-Medîni'dir.⁵² İbn Sa'd, "sebt, sika, hüccet"⁵³; İbn Ebû Hâtim, "sika, mütkin"⁵⁴; Zehebî, "hâfiz, sika, sebt, mütkin"⁵⁵ ifadelerini kullanarak değerlendirme yapmışlardır.

Abdurrahmân b. İbrâhim (v. ?)

Asıl adı Abdurrahmân b. İbrâhim el-Kâss'dır. Nisbesi, "el-Kirmânî", "el-Medenî'dir.⁵⁶ İbn Ebû Hâtim, "leyse bi kâvi"; Ebû Zür'a, "lâ be'se bih"⁵⁷; Ahmed b. Hanbel, "leyse bihî be's"⁵⁸; ifadeleri ile hem ta'dil hem de tazif etmişlerdir.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 5/546.

⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 18/307.

⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü'l-tehzîb*, 10/220.

⁴⁷ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 1/190.

⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 4/154.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut-Hüseyn el-Esed (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 5/312.

⁵⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/578.

⁵¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/72.

⁵² Hâtib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdat*, 5/351.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakat*, 7/298.

⁵⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 7/30.

⁵⁵ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/81.

⁵⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5/257.

⁵⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 5/211.

⁵⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/401.

Alâ b. Abdurrahmân (v. 132/750)

Asıl adı Alâ b. Abdurrahmân b. Yakûb el-Hırâkî'dir. Künyesi, "Ebû Şibl" nisbesi, "el-Medîni"dir. Tabiinin küçüklerindedir. Kendisinden Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi rivayette bulunmuşlardır. ⁵⁹ İbn Ebû Hâtim, "*sika, sahih*"⁶⁰ Zehebî, "*hâfiz ve Medine'nin hadis âlimlerinden biri*"⁶¹; İbn Hâcer, "*saduk ve bazen vehm sahibidir*"⁶²; Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdurrahmân babasından nakille "*sika*"; Yahyâ b. Maîn, "*leyse bi şey*"; ifadeleri ile değerlendirmişlerdir. ⁶³ İbn Hibbân "*Sikât*" adlı kitabında zikretmiştir.⁶⁴

Ebü'l-Alâ' (v. 115/734)

Asıl adı Abdurrahmân b. Yakûb el-Cüheni el-Medîni'dir. Künyesi, "Ebû'l-Alâ" nisbesi, "el-Medîni"dir. "Alâ b. Abdurrahmân'ın" babasıdır. Hicri 115 senesinde vefat etmiştir.⁶⁵ Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı kendisinden rivayette bulunmuşlardır. Zehebî ve İbn Hacer "*sika*" ifadesi ile ta'dil etmişlerdir. ⁶⁶ İbn Hibbân "*Sikât*" adlı kitabında ona yer vermiştir.⁶⁷

Ebü Hureyre hakkında bilgi, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadisi râviler "*an*" lafzı ile merfû olarak rivayet etmişlerdir. Buhârî'nin "*et-Târihu'l-kebir*" ve İbn Ebû Hâtim'in "*el-Cerh ve't-ta'dil*" adlı eserlerinde Abdurrahmân b. İbrâhim el-Kâss'ın talebesi olarak geçen Affân isminin "Affân b. Müslim" olduğu ifade edilmektedir. İbn Şâhin'in "*Târihu esmâi's-sikât*" adlı eserinde Affân'ın "Affân b. Hilâl" olduğu belirtilmiştir.⁶⁸ Kaynaklarda Affân b. Müslim'in Abdurrahmân b. İbrâhim el-Kâss isimli hocasına aynı şekilde Affân b. Müslim isimli talebesine rastlamadık. Kanaatimizce burada Affân b. Müslim ile belirtilen râvî Affân b. Hilâl'dir. Sadece İbn Ebû Hâtim bu râvîyi zikrettiği için "meçhul-i ayn" bir râvî olduğu ortaya çıkmaktadır.

Abdurrahmân b. İbrâhim hakkında hem ta'dil hem cerh ifadelerinin kullanılması bu râvinin rivayetinin itibar için alınabileceğini ortaya koymaktadır. Affân ile aralarında hoca-talebe ilişkisinin olmaması senedde bir tedlis olabileceği ihtimalini göstermiştir. Senedinin muttasıl olmasına rağmen râvilerden Affân'ın bilinmemesi ve Abdurrahmân b. İbrâhim'in hakkında ta'dil ifadeleri ile birlikte cerh ifadelerinin de kullanılması bu rivayetin zayıf olduğunu göstermiştir. Fakat bu rivayet sika râvilerin rivayetine aykırı olmadığı için "hasen" olarak değerlendirilebilir.

✓ *Üçüncü İsnad:*

Ahmed b. Hanbel > Fellâs > Ebû Muâviye > A'meş > Zekvân > Ebû Hureyre...

Fellâs (v. 249/863)

Asıl adı Amr b. Ali b. Bahr el-Fellâs el-Bâhili es-Sayrafi'dir. Künyesi, "Ebû Hafs"dır. Hicri 160 senesinde Basra'da dünyaya gelmiştir. Bazı kaynaklarda "Sekkâ" lakabıyla da anıldığı zikredilse de bu lakabın dedesi muhaddis Bahr b. Kenîz'e ait olduğu belirtilmektedir. Fellâs küçük yaşta hadis tahsiline başlamıştır. Hocaları, Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Tayâlisî'dir. Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı ondan hadis rivayet etmişlerdir. ⁶⁹ Nesâî, İbn Hibbân ve Darekutnî (v. 385/995) onun güvenilir olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁰

Ebü Muâviye (v. 195/811)

Asıl adı Muhammed b. Hâzim'dir. Suayr İbn Hıms'ın kabilesi olan Benî Amr b. Sa'd b. Zeyd Menât b. Temîm'in mevlâsıdır. ⁷¹ Künyesi, "Ebû Muâviye" lakabı, "ed-Darîr"dir. Kendisine Arapça'da "görme duyusunu kaybeden kişi", "âmâ" anlamına gelen bu lakap gözleri görmediği için verilmiştir. ⁷²

⁵⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 6/509.

⁶⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/357.

⁶¹ Zehebî, *Tezkira*, 1/135.

⁶² İbn Hacer, *Tehzib*, 1/763.

⁶³ Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, 22/187.

⁶⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, 5/247.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, 5/309.

⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, 1/596.

⁶⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, 5/109.

⁶⁸ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî, *Târihu esmâi's-sikât*, thk. Subhî es-Sâmerai Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984), 1/144.

⁶⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-sağîr*, thk. Muhammed el-Caferî (Beyrut: Dârü'l-Lü'lü'e, 1986), 2/388.

⁷⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/247.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 6/364.

⁷² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî, *Kitabuhu et-Târih*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf (Mekke: y.y., 1979), 4/309.

Ebû Muâviye hicri 113 yılında doğmuştur.⁷³ Hocaları, İbrâhim b. Tahmân, Süleymân el-A'meş, Süheyl b. Salih, Şube b. Haccâc, Abdurrahmân b. İshâk el-Kûfî ve Hişam b. Urve'dir.⁷⁴ Talebeleri, Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni, İshâk b. Rahûye, İbn Ebî Şeybe Yahyâ b. Maîn ve Kuteybe b. Saîd'dir.⁷⁵

Ahmed b. Hanbel babasının Ebû Muâviye için şöyle dediğini belirtir: “*Ebû Muâviye A'meş'in rivayetlerini çokca tekrar ettiğinden A'meş'in hadisi dilimde acı kan gibi bir tat bıraktı*” derdi.⁷⁶ Zehebî, “*sika, sebt*”⁷⁷ ve İclî (v. 261/875) “*sika*”⁷⁸ ta'dil lafızlarını kullanmışlardır.

A'meş (v. 148/766)

Asıl adı Süleymân b. Mihrân el-Kâhîlî el-Kûfî'dir. Künyesi, “Ebû Muhaddir”dir. Ebû Muâviye'nin hocalarındandır. Ebû Muâviye ondan bin altı yüz hadis ezberlemiştir. Zehebî, “*imâm, şeyhu'l-İslâm ve hâfız*” ta'dil lafızlarını kullanmıştır.⁷⁹ İbn Hacer, “*sika ve hâfız*” olduğunu fakat “*tedlis*” yaptığını ima etmiştir.⁸⁰

Zekvân (v. 101/720)

Asıl adı Zekvân b. Abdillâh et-Teymî'dir. Künyesi, “Ebû Salih” tir. Tabiinin büyüklerindedir. Hz. Ömer devrinde doğmuştur. Cüveyriye bint. A'meş'in mevlâsıdır. Kufe'ye zeytinyağı ve tereyağı götürüp sattığı için “*Zeyyât*” ve “*Semmân*” lakablarıyla anılmıştır. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Hureyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Âişe, Abdullah b. Ömer gibi sahâbîlerden hadis öğrenmiştir. Kendisinden oğulları Süheyl, Salih ve Abdullah ile A'meş, Abdullah b. Dînâr, Zührî ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.⁸¹

Medine'nin ileri gelen âlimlerinden biri olan ve rivayetleri Kütüb-i Sitte de yer verilen Zekvân'ı Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'â ve Ebû Hâtim “*sika*” olarak değerlendirmişlerdir.⁸² Zehebî, “*sika âlimlerden biridir ve ondan daha güçlü olan da vardır*”⁸³; İbn Hacer, “*sadûk olduğunu ve ömrünün sonuna doğru hafızasının kötüleştğini*” bildirmişlerdir.⁸⁴

Ebû Hureyre hakkında bilgi, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, “*sema*” yoluyla rivayet edilmiştir. Hadisin senedinde kopukluk yoktur. Merfûdur. Ravîlerin sika olduğuna dair ittifak vardır. Sadece İbn Hacer, A'meş için tedlis yaptığını ima etmiştir. Fakat bunda kesinlik bulunmadığından hadisin “*sahih*” olduğu kanaatindeyiz.

✓ *Dördüncü İsnad:*

Müslim > Abdurrezzâk b. Hemmâm > Ma'mer b. Râşid > Hemmâm b. Münebbih > Ebû Hureyre...

Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ma'mer b. Râşid, Hemmâm b. Münebbih, Ebû Hureyre adlı ravîler hakkında bilgiler, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, “*haddesenâ*” eda sigası ile nakledilmiştir. Bu seneddeki ravîlerin durumları neticesinde isnadın güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca isnadın ittisal şartını sağlandığından dolayı rivayet “*sahih*” olduğunu göstermektedir.

3.3. Ebû Saîd el-Hudrî Rivayeti

✓ *Birinci İsnad:*

İbn Ebî Şeybe > Ebû Muâviye > A'meş > Zekvân > Ebû Saîd el-Hudrî...

⁷³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 1/74.

⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 31/198.

⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 24/125.

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel marifetu'r-ricâl*, thk. Vasiyullah İbn Muhammed Abbas (Riyad: Dâru'l-Hânî, 2001), 1/362.

⁷⁷ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 3/533.

⁷⁸ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Marifetu's-sikât*, thk. Abdulfâlim Abdulazîm el-Bestevî (Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1985), 2/236.

⁷⁹ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 2/224.

⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 254. Ayrıca bk. Aslan, *İhvân-ı Safâ ve Hadis*, 69-70.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 5/301-302.

⁸² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/450-451.

⁸³ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 2/243.

⁸⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, 295.

Ebû Saîd el-Hudrî (v. 74/694)

Asıl adı Sa'd b. Mâlik b. Sinân olup Hazrec kabilesine mensuptur. Suffe ehlerinden olan ve hadis hafızlarından sayılan Ebû Saîd el-Hudrî Hz. Peygamber'in vefatından sonra 64 yıl daha yaşamış ve bu süre zarfında Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zeyd b. Sâbit gibi sahâbilerden hadis öğrenmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yesâr, Hasan el-Basrî gibi âlimler hadis almıştır.⁸⁵ Medine'de hicri 74 yılında vefat etmiştir.⁸⁶

Ebû Muâviye, A'meş, Zekvân adlı raviler hakkında bilgiler, Ebû Hureyre rivayetinin üçüncü isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, "Ebû Saîd el-Hudrî" tarafından merfû olarak rivayet edilmiştir. "Haddesenâ" rivayet lafzı ile nakledilmiştir. Muttasıldır. Râvîlerden A'meş hakkında İbn Hacer tedlis yaptığını ima etmiştir. Diğer râvîler güvenilirdir. Hadis "sahih" şartlarını taşımaktadır.

✓ *İkinci İsnad:*

Ahmed b. Hanbel > Ebû Muâviye > A'meş > Zekvân > Ebû Saîd el-Hudrî...

Ebû Muâviye, A'meş, Zekvân adlı raviler hakkında bilgiler, Ebû Hureyre rivayetinin üçüncü isnadında; Ebû Saîd el-Hudrî hakkında bilgi ise Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, eda sigalarından "semâya" delalet etmektedir. "A'meş, Zekvân ve Ebû Saîd el-Hudrî" "an" lafzı ile nakletmiştir. Muttasıldır. Râvîlerden A'meş hakkında İbn Hacer tedlis yaptığını ima etmiştir. Diğer râvîler sika olup hadis "sahih"tir.

✓ *Üçüncü İsnad:*

Müslim > İbn Ebû Şeybe > Ebû Küreyb > Ebû Muâviye > A'meş > Zekvân > Ebû Saîd el-Hudrî...

Ebû Bekr b. Ebû Şeybe (v. 235/850)

Asıl adı Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe İbrâhim el-Absî el-Kûfi'dir. Künyesi, "Ebû Bekr"dir. Küçük yaşta hadis tahsiline başlayan ve on dört yaşında Kâdi Şerîk b. Abdullâh'tan hadis dersi alan İbn Ebû Şeybe, hadisin yanı sıra tefsir ve tarihle de ilgilenmiştir. Hadis sahasında kaleme aldığı "el-Musannef" adlı eseri ile tanınmıştır. Kufe, Basra, Rey ve Bağdat ile Hicaz bölgelerinde eğitimine devam etmiştir. Abdullah b. Mübarek, Hâlef b. Halife, Cerîr b. Abdulhamîd, Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddislerden hadis almıştır. Talebeleri arasında Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ebû Zür'â, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ gibi hadis âlimleri bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn "sadûk"; İclî ve İbn Ebû Hâtim "sika"; Ebû Zür'â ise "hâfiz" ifadeleri ile ta'dil etmişlerdir.⁸⁷ İbn Hibbân, "Sikât" adlı eserinde zikretmiştir.⁸⁸

Ebû Küreyb (v. 247/862)

Asıl adı Muhammed b. Alâ b. Küreyb el-Hemedânî'dir. Künyesi, "Ebû Küreyb" nisbesi, "el-Hemedânî"dir. Kufelidir. İbn Hacer, "sika ve hâfiz"⁸⁹ ve İbn Ebû Hâtim, "sadûk"⁹⁰ ta'dil lafızlarını kullanmışlardır. İbn Hibbân "Sikât" adlı eserinde yer vermiştir.⁹¹

Ebû Muâviye, A'meş, Zekvân adlı raviler hakkında bilgiler, Ebû Hureyre rivayetinin üçüncü isnadında; Ebû Saîd el-Hudrî hakkında bilgi ise Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, eda sigalarından "semâya" delalet etmektedir. A'meş, Zekvân ve Ebû Saîd el-Hudrî "an" lafzı ile nakletmiştir. Hadisin sened zincirinde kopukluk yoktur. Râvîlerden A'meş hakkında ta'dil edici ifadeler kullanılmakla beraber İbn Hacer tedlis yaptığını ima etmiştir. Bu tenkitler rivayetin sıhhatini zayıflatmaktadır. Hadis âlimlerinin bazılarına göre tedlis yaptığı bilinen kimsenin rivayeti kabul edilemez. Fakat A'meş'in güvenilir bir ravî oluşu ve diğer râvîlerin sika olduğununun bilinmesi hadisin "sahih" olduğunu göstermektedir.

⁸⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 3/169.

⁸⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/93.

⁸⁷ Hâtib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, 10/66-67; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 11/125.

⁸⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, 8/358.

⁸⁹ İbn Hacer, *Takrib*, 500.

⁹⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/52.

⁹¹ İbn Hibbân, *Sikât*, 9/105.

3.4. Câbir b. Abdullah Rivayeti

✓ Birinci İsnad:

Tayâlisî > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Selim b. Hayyân (v. ?)

Asıl adı Selim b. Hayyân b. Bistâm'dır. Nisbesi, "el-Basrî"dir. Babası Abdurrahman Selim b. Hayyân'dır. Hakkında İbn Hacer, "sika" ve Zehebî, "sadûk" ta'dil lafızlarını kullanmışlardır. Muhammed b. Hilâl, Saîd b. Mina, İkrime b. Halîd, Amr b. Dînâr, Katade, Muhammed b. Ziyâd adlı muhaddislerden hadis almıştır. Tayâlisî, Abdurrahman b. Mehdî, Affân b. Müslim, Yezîd b. Hârûn adlı âlimler ise ondan hadis nakletmişlerdir.⁹² İbn Hibbân "Sikât" adlı kitabında onu zikretmiştir.⁹³

Saîd b. Minâ (v. 120/738)

Adı Saîd b. Minâ'dır. Künyesi, "Ebû Velîd" nisbesi, "el-Mekkî" veya "el-Medenî"dir. İbn Hacer ve Zehebî onu güvenilir olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁹⁴ Câbir b. Abdullah ve Ebû Hureyre'den hadis rivayet etmiştir. Selim b. Hayyân, Hanzale b. Ebû Süfyân, Muhammed b. İshâk kendisinden hadis nakletmişlerdir.⁹⁵

Câbir b. Abdullah (v. 78/698)

Asıl adı Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm'dır. Künyesi, "Ebû Abdurrahman" veya "Ebû Muhammed" nisbesi, "el-Ensârî" veya "es-Selemî"dir. Medine'de dünyaya gelmiştir. Babası Uhud Gazvesinde ilk şehid düşen sahâbî "Abdullah b. Amr b. Harâm", annesi Hz. Peygamber'e biat eden kadın sahâbîlerden "Enise bint. Amine"dir.⁹⁶

Câbir b. Abdullah, küçük olmasına rağmen Hz. Peygamber ile birçok gazveye katılmış ve vaktinin büyük bir kısmını onun yanında geçirerek ondan hadis işitmiştir. Kaynaklar Mescid-i Nebevî'de daima onun yanında hadis dinlemek isteyen bir ilim halkası olduğundan bahseder. En çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir.⁹⁷

Sened Tenkidi

Hadis, "Câbir b. Abdullah" tarafından merfû olarak nakledilmiştir. "An" rivayet lafzı ile nakledilmiştir. Senesinde kopukluk yoktur. Râvîlerin tamamı sika olduğundan sıhhat şartlarına göre hadis "sahih"tir.

✓ İkinci İsnad:

İbn Ebî Şeybe > Affân b. Müslim > Süleymân b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Süleymân b. Hayyân (v. 190/806)

Asıl adı Süleymân b. Hayyân'dır. Lakabı, "el-Ahmer" künyesi, "Ebû Halîd" nisbesi, "el-Ezdî" veya "el-Kûfî"dir. İbn Hacer ve Zehebî onun için "sadûk" değerlendirmesi yapmışlardır.⁹⁸ İbn Ebû Hâtim, "sadûk" ta'dil lafzını kullanmıştır.⁹⁹ İbn Hibbân "Sikât" adlı eserinde zikretmiştir.¹⁰⁰

Affân b. Müslim adlı ravî hakkında bilgi, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında; Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah hakkında bilgiler, Câbir b. Abdullah rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, "an" rivayet lafzı ile aktarılmıştır. Muttasıldır. Râvîlerin tamamı sika olduğundan hadis "sahih"tir.

✓ Üçüncü İsnad:

Ahmed b. Hanbel > Affân b. Müslim > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Affân b. Müslim adlı ravî hakkında bilgi, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında; Selim b. Hayyân, Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah hakkında bilgiler, Câbir b. Abdullah rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

⁹² Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, 11/348.

⁹³ İbn Hibbân, *Sikât*, 6/435.

⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, 389.

⁹⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/61.

⁹⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 2/207.

⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb* (Haydarabad: y.y., 1925), 2/43.

⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, 1/406.

⁹⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/106.

¹⁰⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, 6/395.

Sened Tenkidi

Hadis, “*haddesenâ*” rivayet lafzı ile aktarılmıştır. Saîd b. Mîna ve Câbir b. Abdullah hadisi “*an*” rivayet lafzı ile hadisi nakletmişlerdir. Muttasıldır. Râvîlerin tamamı güvenilir olduğundan hadis “sahih”tir.

✓ Dördüncü İsnad:

Buhârî > Muhammed b. Sinân > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Muhammed b. Sinân (h. 222/837)

Adı Muhammed b. Sinân’dır. Künyesi, “Ebû Bekr” nisbesi, “el-Basrî”dir. İbn Hacer, “*sika ve sebt*”¹⁰¹; Zehebî ve İbn Ebû Hâtim “*sadûk*” ta’dil lafızlarını kullanmışlardır.¹⁰² İbn Hibbân, “*Sikât*” adlı eserinde yer vermiştir.¹⁰³ Muhammed b. Sinân; İbrâhim b. Tahmân, Cerîr b. Hazîm, Rebî’ b. Abdirrahmân, Selim b. Hayyân, Şerîk b. Abdullah’dan hadis almıştır. Kütüb-i sitte müelliflerinin tamamı ve Tayâlisî ondan hadis almışlardır.¹⁰⁴

Selîm b. Hayyân, Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah hakkında bilgiler, Câbir b. Abdullah rivayetinin birinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, “*an*” rivayet lafzı ile aktarılmıştır. Muttasıldır. Râvîlerin tamamı sika olduğundan “sahih”tir.

✓ Beşinci İsnad:

Müslim > Affân b. Müslim > Süleymân b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Affân b. Müslim adlı ravî hakkında bilgi, Ebû Hureyre rivayetinin birinci isnadında; Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah hakkında bilgiler, Câbir b. Abdullah rivayetinin birinci isnadında; Süleymân b. Hayyân hakkında bilgi ise Câbir b. Abdullah rivayetinin ikinci isnadında geçmektedir.

Sened Tenkidi

Hadis, “*haddesena*” rivayet lafzı ile aktarılmıştır. Hadis muttasıldır. Râvîlerin tamamı sika olduğundan sahihtir.

✓ Altıncı İsnad:

Tirmizî > Muhammed b. İsmâil > Muhammed b. Sinân > Selim b. Hayyân > Saîd b. Minâ > Câbir b. Abdullah...

Muhammed b. İsmâil (v. 256/870)

Asıl adı Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî’dir. Künyesi, “Ebû Abdullah”dır. “*el-Câmiu’s-sahîh*” kitabının sahibidir.¹⁰⁵ Buhârî, Buhara şehrinde 13 Şevval 194 hicri yılında Cuma günü cuma namazından sonra dünyaya gelmiştir.¹⁰⁶

İmam Buhârî’nin babası hadis ilminde ileri seviyede bir âlimdi. Babası İmâm Mâlik’in de öğrencisidir. Ebû Muâviye, İmâm Mâlik, Hammâd b. Zeyd gibi âlimlerden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁰⁷

Buhârî, küçük bir çocuk iken babası vefat etmiştir. Annesi onu iyi bir evlat olarak yetiştirmiştir. Akli ermeye başladığı yaşta hadis ezberleri yapmış, ezberlerini tahkik etmiş, sahih ve sahih olmayanları ayırmıştır. Bu ilim ona babasından miras kalmıştır.¹⁰⁸ Buhârî’nin hocaları, Yahyâ b. Yahyâ, İbrâhim b. Musa, Hasan el-Basrî’dir.¹⁰⁹ Talebeleri ise Nesâî, Tirmizî, Dârimî, Musa b. Hârûn, Ahmed b. Ubeyd’dir.¹¹⁰ Buhârî, h. 256 yılında Buhara şehrine yakın Hartenk köyünde 62 yaşında vefat etmiştir.¹¹¹

Selim b. Hayyân, Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah hakkında bilgiler, Câbir b. Abdullah rivayetinin birinci isnadında; Muhammed b. Sinân hakkında bilgi ise Câbir b. Abdullah rivayetinin dördüncü isnadında geçmektedir.

¹⁰¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 852.

¹⁰² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 7/279.

¹⁰³ İbn Hibbân, *Sikât*, 9/79.

¹⁰⁴ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 25/320.

¹⁰⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 24/430.

¹⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 24/438.

¹⁰⁷ Abdusselam Mübârektürî, *Siretu’l-imâm el-Buhârî* (Mekke: Darû’l-A’lane’l-Fevaid, 2001), 57.

¹⁰⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 12/392.

¹⁰⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 11/415.

¹¹⁰ Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, 24/470.

¹¹¹ Abdusselam Mübârektürî, *Siretu’l-imâm el-Buhârî*, 193.

Sened Tenkidi

Hadis, “*haddesenâ*” rivayet lafzı ile aktarılmıştır. Saîd b. Minâ ve Câbir b. Abdullah “*an*” rivayet lafzı ile nakletmişlerdir. Hadis muttasıldır. Râvîlerin tamamı sika olduğundan “sahih”tir.

DEĞERLENDİRME

“Peygamberlik binasını tamamlayan tuğla” hadisi ile alakalı bu makalede, rivayetleri bir araya getirilmiş toplam on beş sened ve yirmi sekiz ravi değerlendirmeye alınmıştır. Hadis Übey b. Kâb, Ebû Hureyre, Ebû Saîd el-Hudrî ve Câbir b. Abdullah gibi meşhur sahâbilerden rivayet edilmiştir. Bu hadislerden “*Übey b. Kâ'b rivayetinde*” Tirmizî'nin “*Sünen*” adlı eserinde bir hasen hadis, Ahmed b. Hanbel'in “*Müsned*” adlı eserinde bir sahih hadis olmak üzere toplam iki rivayet bulunmaktadır. “*Ebû Hureyre rivayetinde*” Müslim'in “*Sahih*” adlı eserinde bir hasen hadis ve bir sahih hadis, Ahmed b. Hanbel'in “*Müsned*” adlı eserinde iki sahih hadis olmak üzere toplam dört rivayet bulunmaktadır. “*Ebû Saîd el-Hudrî rivayetinde*” Müslim'in “*Sahih*” adlı eserinde bir sahih hadis, Ahmed b. Hanbel'in “*Müsned*” adlı eserinde bir sahih hadis, İbn Ebî Şeybe'nin “*Musannef*” adlı eserinde bir sahih hadis olmak üzere toplam üç rivayet bulunmaktadır. “*Câbir b. Abdullah rivayetinde*” Buhârî'nin “*Sahih*” adlı eserinde bir sahih hadis, Müslim'in “*Sahih*” adlı eserinde bir sahih hadis, Tirmizî'nin “*Sünen*” adlı eserinde bir sahih hadis, Ahmed b. Hanbel'in “*Müsned*” adlı eserinde bir sahih hadis, İbn Ebî Şeybe'nin “*Musannef*” adlı eserinde bir sahih hadis, Tayâlisî'nin “*Müsned*” adlı eserinde bir sahih hadis olmak üzere toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Rivayetlerin isnad tenkidinde sened bakımından zayıf hadise rastlamadık. Zayıf gibi görünen hadisleri de başka hadisler desteklediğinden hasen olarak değerlendirdik.

Ravi değerlendirmelerinde eğer cerh ifadesi varsa ve sika râvîye muhalif değilse bu rivayetin hasen olduğuna karar verdik. Cerh ifadesi yoksa râvînin adaletine hükmederek rivayetin sihatine karar verdik.

4. HADİSİN METİN TAHLİLİ VE TENKİDİ

İncelediğimiz hadisin farklı tarikleri arasında bir takım lafız farklılıkları bulunmaktadır. Hadislerin lâfzen rivayetin yanında mana rivayetinin de caiz olmasından dolayı rivayetlerde lafız farklılıklarının olması kaçınılmazdır. Hadisin çeşitli senedlerini karşılaştırdığımızda genel itibariyle manayı değiştirecek lafız farklılıkları bulunmamaktadır. Mesela “*دار*” (ev) yerine bazı rivayetlerde “*بيت*” (ev, mesken) bazı rivayetlerde ise “*قصر*” (saray) lafızları kullanılmıştır. Ayrıca “*وضع*” (boş bırakmak) fiili yerine bazı rivayetlerde “*ترك*” (terk etmek) fiili kullanılmıştır. Bazı rivayetlerde “*طاف*” (dolaşmak) fiili kullanılmışken bazı rivayetlerde “*دخل*” (girmek) fiili kullanılmıştır. Ayrıca bazı rivayetlerde “*ما احسن هذا القصر*” (bu saray ne güzel bir yapı) veya “*ما احسن هذا الدار*” (bu ev ne güzel) gibi lafızlar metne eklenmiştir. Bazı rivayetlerde rivayetin metni “*فكنت انا اللبنة*” (İşte o tuğla benim) veya “*فانا موضع اللبنة*” (Ben konulan tuğlayım) lafızları ile bitmişken bazı rivayetlerde bu lafızlara ek olarak “*جنت فخرت الانبياء*” (Ben hatemu'l-nebi olarak gönderildim) veya “*ختم بي الانبياء*” (Ben peygamberlerin sonuncusuyum) lafızları ile bitmiştir. Hadis rivayetleri arasında en dikkat çeken lafız farkı “*فضلت على الانبياء بست*” (Diğer peygamberlerden farklı olan altı şey ile gönderildim) rivayetidir. Bu rivayet Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden farklı altı özelliğinden bahsedilmiştir.

Hadis, çeşitli tariklerden gelen metinleri incelendiğinde, kelime farklarını dikkate alınmazsa, genel itibariyle şu şekildedir: “*Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu bir ev yapan şu adamın durumuna benzer: Adam evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış, ancak köşelerden birinde bir tuğla yerini boş bırakmıştı. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar fakat “Keşke şuraya bir tuğla daha konulsaydı bina tamamlansaydı!” diyorlardı. “-İşte o tuğla benim.”*”

Hadisin farklı metinleri, farklı senedleri dikkate alınarak incelendiğinde eş anlamlı veya yakın kelimelerden oluşmakta, bu farklılıkların da mânâda bir değişiklik meydana getirmedeği görülmektedir.

Bir hadisin farklı rivayetlerinde lafız farklılıklarının olması, her zaman mânâ ile rivayete delalet etmez. Bu durum Hz. Peygamber'in ashâbına aynı manaya gelen farklı lafızları öğretmiş olmasından da kaynaklanmış olabilir.¹¹² Bunun yanında, bazı ilmî mütalaalarda yer aldığı üzere, bir hadisin yazılı kaynaklarında, bilhassa ilk dönem kaynaklarında, ilk yazılı kaynaklar olan sahâbî sahîfelerinde lafzen rivayet edilmiş olma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir.¹¹³ Bu sebeple, lafzen rivayet değerlendirmesinde, bir hadisin ilk dönem yazılı kaynaklarda yer alan lafızları dikkate veya merkeze alınmalıdır.

“*Peygamberlik binasını tamamlayan tuğla*” hadisi zamanın tahribatından kurtularak günümüze kadar ulaşmış, vesika değeri taşıyan ve Ebû Hureyre'nin bazı rivayetlerini içeren Hemmâm b. Münebbih Sahîfesi'nde (*es-Sahîfetu's-*

¹¹² Muhammed b. İdris eş-Şafi'î, *er-Risâle* (Riyad: Daru Künuzi İşbilya, 2020), 279-283.

¹¹³Bk. Fahri Hoşab, “Sahâbî Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/2 (2018), 95.

Sahîha) kayıtlıdır.¹¹⁴ Söz konusu hadis, bazı kaynaklarda *es-Sahîfetu's-Sahîha* adlı eserdeki lafızlarla birebir aynı, bazı kaynaklarda manayı değiştirmeyen müradif lafız farklılıkları ile yer almaktadır.¹¹⁵

5. RİVAYETLERİN KUR'ÂN-I KERÎM İLE BÜTÜNLÜĞÜ

Ashâb Hz. Peygamber'den sonraki dönemde ondan gelen hadislerde ayrılığa düştüklerinde ilk önce Kur'ân-ı Kerîm'e başvurmuşlardır. Öyle ki ayrılığın ortaya çıkmasıyla ashâbın uyguladığı ilk yöntem, hadisi Kur'ân'a arz etmek olmuştur. Aynı şekilde Kur'ân ile çelişki halinde bir rivayetle karşılaştıkları zaman ölçülü davranmışlar ve hadisi araştırmak yoluna gitmişlerdir.¹¹⁶ Yani İslâm'ın ilk yıllarından beri hadis âlimlerinin metin tenkidinde başvurdukları en önemli yöntemlerden birisi Kur'ân'a arz olmuştur.¹¹⁷

Hadiste Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu ve kendisinden sonra peygamber gelmeyeceği ve nübüvvet silsilesinin sonuncusu olduğu ifade edilmiştir. Bu hadisi destekleyen ayetler ise Ahzâb 33/40, Fâtır 35/31 ve En'âm 6/92'dir:

*"Muhammed içinizden herhangi bir adam değildir. O, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur."*¹¹⁸ İlgili ayetin tefsirine baktığımızda "hatemünnebiyyin" ifadesi iki anlama işaret etmektedir. Yani Hz. Muhammed (s.a.v.) hem peygamberleri sona erdiren son peygamberdir, peygamberlerin en sonuncusudur, hem de bütün peygamberleri destekleyen ilahî bir mühürdür.¹¹⁹

*"Sana vahyettiğimiz hikmet kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak gelen hakikattir."*¹²⁰ Bu ayette kitapların en seçkininin Kur'ân-ı Kerîm, peygamberler içinde en seçkininin Hz. Peygamber olduğu vurgusu yapılmıştır.¹²¹

*"Bu sana indirilen ve kendinden öncekileri doğrulayan kitaptır."*¹²²

Yukarıdaki ayetlerden açıkça anlaşılan; Hz. Peygamber'in peygamber geleneğinin doğal bir devamı olmasına bağlı olarak, getirdiği ilahi öğretinin temel hususiyetlerinin kendinden önce gönderilmiş nebevi öğretiyi ikrar etmesidir. Hz. Peygamber gönderilmiş diğer peygamberler gibi olduğu ve nübüvvet silsilesinin son halkasını oluşturduğu vurgulanmıştır.

6. HADİSİN DİĞER HADİSLERLE BİRLİKTE ANLAŞILMASI

Hadisin hadisle şerhi/açıklaması bağlamında rivayetlerin birbirini açıkladığı ve doğru anlamaya yardımcı olduğu bilinmektedir. Sünnet bir bütün olup her bir rivayet, onu oluşturan parçalardır. Bir bütünü oluşturmalarından dolayı rivayetler arasındaki bağlantı ve ilişki önemlidir. Bu noktadan hareketle, bir hadisin anlaşılmasındaki diğer bir ilke de "hadisin diğer hadislerle uygunluğu"dur. Ashâb-ı Kirâm bir hadis hakkında çelişki olunca müşkili halletmek için Kur'ân-ı Kerîm'e sonra Hz. Peygamber'in sözüne başvuruyorlardı.

Hz. Peygamber'in sünnetine ve hadislerine baktığımızda *"Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu bir ev yapan şu adamın durumuna benzer: Adam evi gayet güzel, zarif ve mükemmel yapmış, ancak köşelerden birinde bir tuğla yerini boş bırakmıştı. Gelip dolaşan insanlar bu evi beğeniyorlar fakat "Keşke şuraya bir tuğla daha konulsaydı bina tamamlansaydı!" diyorlardı. İşte o tuğla benim."* hadisini zahiren ve mana yoluyla destekleyen birçok rivayetin olduğunu görmekteyiz.

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Benden sonra herhangi bir peygamber gelmemiştir."*¹²³

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Benden sonra peygamber yoktur."*¹²⁴

Bu iki rivayette Hz. Peygamber kendisinin son peygamber olduğunu ve kendisinden sonra yeni bir peygamber gelmeyeceğini ifade etmiştir. Netice itibarıyla burada verilen örnekler rivayeti mana yönüyle desteklemektedir.

¹¹⁴Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 111.

¹¹⁵ Lafız aynılığı, farkları ve ziyadeleri için bk. Buhârî, "Menâkıb", 18 (No. 3534); Müslim, "Fedâil", 2286, 2287, 5963; Tirmizî, "Menâkıb", 1 (No. 3613), "Emsâl", 2 (No. 2862); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/1709 (No. 8231), 2/1956 (No. 9461), 5/2293 (No. 11225), 6/73142 (No. 15117), 9/4947 (No. 21634), 16/90 (No. 9151); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 10 (No. 32429, 32430); Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/333 (No. 1894); Nesâî, "Suret-i Ahzâb" 6 (No. 11422).

¹¹⁶ Mustafa Ertürk *Metin Tenkidi: Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2011), 70-78; Recep Aslan, *Sünnetin Günümüze Taşınması*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 136-137.

¹¹⁷ Enes Büyüksöylü, *Hataen ve Umurarak Yapılan Şeylerde Hesap Sorulamayacağını Bildiren Hadisin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 156.

¹¹⁸ el-Ahzâb 33/40.

¹¹⁹ Elmalî Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam&Emin Işık&Abdullah Yücel (İstanbul: Azim Yayıncılık, 1998), 6/321.

¹²⁰ el-Fâtır 35/31.

¹²¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/387.

¹²² el-En'âm 6/92.

¹²³ Müslim, "Fedâil", 124.

¹²⁴ Müslim, "Fedâil", 22, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/259, 398, 412.

7. SONUÇ

Hadis ilminde bir hadisin sıhhatinin belirlenmesi için o hadisin önce isnad sonra da metin tahlilinin yapılması gerekmektedir. Araştırmaya tabi tuttuğumuz “*peygamber binasını tamamlayan tuğla*” hadisine dair rivayetlerin Kütüb-i Sitte ve diğer hadis eserleri çerçevesinde ve hadis usûlü yöntemlerine göre isnad ve metin değerlendirmeleri yapılmıştır. Ele almış olduğumuz bu hadislerde hadisin sıhhatine zarar verecek herhangi şazz ve illetli bir durumla karşılaşmamıştır. İncelemesi yapılan on üç rivayetin râvî tespiti için öğrenci-hoca ilişkisi dikkate alınmıştır. İsnad tabloları oluşturularak tüm isnadların muttasıl ve merfû olarak nakledildiği tespit edilmiştir. İsnadlarda geçen 29 râvînin adalet ve zabt açısından istisnalar dışında yeterli niteliklere sahip oldukları belirlenmiştir. Bazı tariklerde yer alan “Abdurrahmân b. İbrâhim el-Kâss” ve “Affân b. Müslim” isimindeki râvîler hakkında tedlis yaptıklarına dair bilgiler mevcut olsa da bu bilgiler senedlerin genel sıhhat durumlarını etkileyecek seviyede değildir.

Lafız ve mana açısından mukayese yaptığımız on üç rivayet metninin râvîlere aidiyeti tespit edilmiş, herhangi bir problemle karşılaşmamıştır.

Bu araştırmada özellikle, bütün peygamberlerin Yüce Allah’ın emri ile insanlar arasından seçilip birer elçi olarak gönderildiklerine, vazifelerinin insanları iyiliğe, hayra, doğruya, güzelliğe çağırmak olduğuna, onlara bilmediklerini öğretip örnek olduklarına hangi zaman ve mekânda gelirse gelsin her peygamberin muhteşem ve mükemmel İslâm binasını birer tuğlası olduklarına, Hz. Peygamber’in de bu binayı tamamlayan tuğla ve mührü olduğuna vurgu yapılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Ahmed Ma’bûd Abdulkerim. 12 Cilt. Lübnan: Dârü’l-Minhâc, 1. Basım, 1429/2008.
2. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-İlel marifetü’r-ricâl*. thk. Vasiyullah İbn Muhammed Abbas. 3 Cilt. Riyad: Dârü’l-Hânî, 2. Basım, 2001.
3. Aslan, Recep. *İhvân-ı Safâ ve Hadis*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2017.
4. Aslan, Recep. *Hadislerin Günümüze Taşınması*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
5. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu’l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 1. Basım, 1422/2002.
6. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târîhu’l-kebir*. nşr. Seyyid Hâşim en-Nedvî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kitabu’l-İlmiyye, 1. Basım, 2010.
7. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *et-Târîhu’l-sagîr*. thk. Muhammed el-Caferi. 2 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Lü’lue, 1986.
8. Büyüksoylu, Enes. *Hatâen, Unutarak ve Zorlanılarak Yapılan Şeylerden Hesap Sorulamayacağını Bildiren Hadisin Sened ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
9. Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî. *Sünenü Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebeü’l-Asriyye, 1. Basım, 1432/2011.
10. Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *el-Cerh ve’t-ta’dil*. 9 Cilt. Beyrut: y.y., 1952.
11. Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’ân Dili*. sad. İbrahim Karaçam&emin Işık&Abdullah yücel. 10 Cilt. İstanbul: Azim Yayınları, 1998.
12. Ertürk, Mustafa. *Metin Tenkidi: Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Baskı, 2011.
13. Hâtib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîhu Bağdâd*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kitabü’l-İlmiyye, ts.
14. Hamidullah, Muhammed. *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
15. Hoşab, Fahri. “Sahâbî Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/2 (2018), 93-105.
16. İbn Cevzî, Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Gayeü’n-nihâye*. Mısır: y.y., 1933.

17. İbn Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, ts.
18. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l-Fadl el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. nşr. Muhammed Avvâme. Haleb: y.y., 1986.
19. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebü'l-Fadl el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Risâletü'l-Alemiyye, 1984.
20. İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim el-Büstî. *es-Sikât*. thk. Seyyid Şerafeddin Ahmed. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1975.
21. İbn Şahin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî. *Târîhu esmâi's-sikât*. thk. Subhî es-Sâmeraî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
22. İbn Şeybe, Ebû Bekr Abdullah Muhammed el-Absî. *el-Musannef*. thk. Muhammed Avvâme. Riyad: Dâru'l-Kabile, 1427/2006.
23. İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Salîh. *Marîfetu's-sikât*. thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1981.
24. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
25. Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yusûf b. Abdirrahmân Yusûf. *Tehzîbu'l-kemâl*. 35 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâletü'l-Alemiyye, 1400/1980.
26. Mübârektûrî, Abdusselam. *Siretu'l-İmâm el-Buhârî*. Mekke: Dâru'l-A'lane'l-Fevaid, 2001.
27. Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Dâru'l-İhyâ el-Kütübü'l-Arabiyye, 1. Basım, 1431/2010.
28. Şafi'î, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. Riyad: Daru Künuzi İşbilya, 2020.
29. Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Mâruf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1416/1996.
30. Yahyâ b. Ma'in, Ebû Zekeriyâ. *Kitabuhu et-Târîh*. thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf. 4 Cilt. Mekke: y.y., 1979.
31. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tezkiretü'l-huffâz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992.
32. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Mîzânü'l-i'tidâl*. nşr. Ali Muhammed Muaved. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995.
33. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd-Hüseyn el-Esed. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.